

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُهُ

İŞİD Sonrası Dönemde Ortadoğu'da İran-Suudi Arabistan Kutuplaşması ve Türkiye

İran, Husi direnişine destek vererek Yemen'de de yeni ve önemli bir mevzi kazanmıştır. Bu gelişmeler S. Arabistan'ın arka bahçesi olarak gördüğü Yemen'i dahi İran'a kaptırması riskini beraberinde getirmiştir. S. Arabistan gelişmiş silah sistemleri ve ordusuna rağmen Yemen'de İran destekli Husi milislerine karşı zafer elde edememiştir.

Oytun ORHAN

İran ve S. Arabistan arasındaki güç mücadelesi Ortadoğu'nun temel rekabet alanlarından birisidir. İki aktör Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen'de etki sahibi olmaya çalışarak bu rekabette öne çıkmaya çalışmaktadır. 2003 Irak işgaliyle başlayan süreç, İran'ın bu rekabette öne çıkmasını sağlayan gelişmeleri tetiklemiştir. Arap Baharı sonrasında Yemen ve Suriye'de yaşanan iç savaşlar, IŞİD'in ortaya çıkışı gibi gelişmeler ise İran'ın etkinliğini pekiştirmesini sağlamıştır. İran bu güce bölgedeki devlet dışı aktörler üzerinde kurduğu patronaj ilişkisi sayesinde ulaşmıştır. İran Ortadoğu'da hiçbir çatışmaya doğrudan müdahil olmamakla birlikte kendisinin kurduğu, organize ettiği, eğitim verdiği, silahlandığı ve yönlendirdiği vekilleri sayesinde sayılan ülkelerde sahada en etkili aktör ve hatta Lübnan örneğinde görüldüğü üzere devleti kontrol eder bir güce ulaşmıştır. İran bu ilişkiyi kurarken din ve Şiilik olgusunu temel motivasyon unsuru olarak kullanmaktadır. İran kimi zaman bölgedeki müttefiklerini korumak için Suriye ve Irak örneğinde olduğu gibi doğrudan sorumluluk dahi üstlenmiştir. İran bu sayede Ortadoğu'da çok sağlam bir ittifak ağı kurmayı da başarmıştır. S. Arabistan ise İran ile rekabetinde öne çıkabilmek için daha çok finansal gücüne dayanmıştır. Ancak Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlık, İran'ın askerî ve istihbari hamlelerinin daha başarılı sonuçlar vermesini sağlamıştır. Ayrıca S. Arabistan'ın büyük ölçüde finansal desteğe dayanarak yaratmaya çalıştığı ittifak ağı da son derece kırılan ve zayıf kalmıştır.

S. Arabistan geçmiş dönemlerde Lübnan Başbakanı Refik Hariri'ye verdiği destek üzerinden Lübnan'da en etkili aktör

konumundaydı. Ancak Hariri'nin Şubat 2005 yılında bir suikast sonucu hayatını kaybetmesinden ve Lübnanlı Sünnilerin kendilerine alternatif bir lider bulamamasından sonra bu etki azalmaya başlamıştır. Buna karşılık İran, Hizbullah örgütü üzerinden Lübnan'daki etkinliğini giderek artırmıştır. 2006'da İsrail ile giriştiği savaştan başarıyla ayrılması Hizbullah'ı hem Lübnan içinde hem de Ortadoğu'da daha fazla öne çıkarmıştır. Hizbullah 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşına 2013'te rejim saflarında doğrudan müdahil olmuş ve bu sayede savaşa ve silah kapasitesini artırmıştır. Hizbullah'ın 2017 sonu itibarıyla 8.000 civarında savaşçısının Suriye'de muhalifler ve IŞİD'e karşı savaş yürüttüğü tahmin edilmektedir. İran bu sayede Hizbullah'a gelişmiş silahlarının transferini de gerçekleştirmektedir.

İran, Husi direnişine destek vererek Yemen'de de yeni ve önemli bir mevzi kazanmıştır. Bu gelişmeler S. Arabistan'ın arka bahçesi olarak gördüğü Yemen'i dahi İran'a kaptırması riskini beraberinde getirmiştir. S. Arabistan gelişmiş silah sistemleri ve ordusuna rağmen Yemen'de İran destekli Husi milislerine karşı zafer elde edememiştir. İran böylece kendi topraklarından uzakta S. Arabistan sınırlarına güç enjekte edebilen bir konuma ulaşmıştır.

İran, Hizbullah sayesinde benzer etkiyi İsrail üzerinde de yaratmayı başarmıştır. İsrail de son yıllarda İran'ın bölgede artan etkisini kaygıyla izlemekte, İran'ın Lübnan ve Suriye üzerinden kendisini doğrudan hedef alabilme kapasitesine ulaştığını görmekte ve Hizbullah'a dönük taktik saldırılar dışında müdahale edememektedir. İran'ın Hizbullah'a Suriye'de yaptığı silah transferleri de İsrail'in kaygısını

körüklemekte ve bu nedenle Rusya ile koordineli şekilde Suriye'deki Hizbullah hedeflerini, silah depolarını zaman zaman havadan vurmaktadır.

Bu zincirin son halkasını ABD oluşturmaktadır. 2014 yılından bu yana ABD'nin Ortadoğu politikasının büyük ölçüde IŞİD ile mücadeleye endekslendiği görülmektedir. Bu süreçte ortak düşman IŞİD'e karşı İran destekli gruplar ile ABD'nin dolaylı işbirliği bile söz konusu oldu. Ancak Irak ve Suriye'de IŞİD ile mücadelenin sonuna yaklaştığı yeni dönemde ABD'nin Ortadoğu politikası İran etkisinin sınırlandırılması olacak gibidir. Bu çerçevede Irak, Suriye ve Yemen'deki İran vekillerinin hedef alınabilir.

Bahsi geçen üç ülke İran'ı Ortadoğu'da dengeleme temelinde işbirliği geliştirmeye başlamıştır. Lübnan'da Başbakan Saad Hariri'nin Riyad'da S. Arabistan baskısı altında istifası da bu stratejinin bir parçasıdır. Saad Hariri babası Refik Hariri gibi S. Arabistan tarafından desteklenen ve Lübnanlı Sünnilerin lideri olma iddiasında bir siyasi figürdür. Hariri ismi S. Arabistan'ın Lübnan siyaseti üzerinde etki üretebildiği sınırlı alanlardan biridir. Ancak Hariri dahi Başbakanlık makamını Lübnan'ın gerçek gücü Hizbullah ile anlaşarak elde edebilmişti ve görevi süresinde de sahanın gerçeğine uygun davranarak örgüt ve İran ile çok da uzak olmayan ilişkiler geliştirdi. Bu durum S. Arabistan'da rahatsızlık yarattı ve Hariri Riyad'da yaptığı bir açıklamayla Hizbullah'ı suçlayıcı ifadeler kullanarak istifa etmeye zorlandı. S. Arabistan'ın Lübnan'da siyasi istikrarsızlık yaratarak ve bundan Hizbullah'ı sorumlu tutarak örgüte müdahale zemini yaratmaya çalıştığı da söylenebilir.

Bu kampanyanın ABD liderliği altında İsrail ve BAE ile koordineli götürülüyor olma ihtimali ise yüksektir.

Hariri'nin zorla istifa ettiriliş tarzı ve S. Arabistan tarafından gözaltında tutulduğu görüntüsü ters tepti ve Lübnanlı Sünniler dahi Başbakanlarının ülkesine geri gönderilmesi için kampanya başlattı. Hizbullah son derece akıllı bir strateji ile Hariri'yi sahiplendi ve S. Arabistan'ın yaklaşımını Lübnan'ın egemenliğine bir saldırı çerçevesinde ele aldı. Bu sayede S. Arabistan geri adım attı ve önce Fransa'ya oradan da Beyrut'a geçen Hariri istifa kararını şimdilik askıya aldığını açıkladı.

Buna rağmen IŞİD sonrası dönemde İran ve vekillerinin hedef alınması çabasının artarak devam edeceği öngörülebilir. Ancak İran'ın Ortadoğu sahasında artan gücü İran karşıtı blok açısından ağır maliyetler yaratacaktır. Kısa vadede İran etkisine dönük hamlelerin ilk hedefi Hizbullah olabilir. Zira bu örgüt İsrail açısından da esas kaygı kaynağı. En olası senaryo İsrail'in Suriye sahasında Hizbullah varlığına dönük bazı hava saldırıları gerçekleştirmesi. S. Arabistan'ın elinde silahlı vekilleri bulunmuyor; ancak siyasi ve finansal bazı operasyonlar üzerinden bir çaba içine girebilir. ABD'nin ise ancak söylem ve belki İran üzerinde yaptırımları yeniden gündeme getirerek baskı uygulaması söz konusu olabilir. Bu kutuplaşmada Rusya'nın ise karmaşık bir pozisyonu vardır. Rusya Suriye'de her ne kadar İran ile ittifak etse de sahada artan İran varlığının dengelenmesine de sessiz kalabilir. Tam da bu nedenle Suriye hava sahasını kontrol eden Rusya İsrail'in Suriye'de Hizbullah hedeflerini vurmasına ses çıkarmamaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın söylemsel

düzeyde İran'dan yana tavır alan ancak pratikte İsrail'e yol veren bir tavır alması beklenmelidir.

Unutulmaması gereken gerçek Hizbullah'ın 2006 yılına göre çok daha güçlü konumda olduğudur. İsrail ile Hizbullah arasında o tarihte yaşanan savaşta bile Hizbullah en azından kaybetmeyerek zafer elde etmiş ve İsrail içini hedef alma kapasitesi olduğunu göstermişti. Askeri kapasitesini geliştiren Hizbullah'a dönük kapsamlı bir saldırı bölgede yeni bir savaşı tetikleyebilir. İsrail 2006 savaşından bu yana nerede hata yaptığını anlamaya ve açıklarını kapatmaya çalışıyor. İsrail'in Hizbullah ile yeni bir kapışma için sabırsızlandığı söylenebilir; ancak bunun maliyetlerini tam olarak kestiremediği için de halen çekingen. S. Arabistan'ın ise siyasi ve finansal gücünün ötesinde etki üretme kapasitesi sınırlı. Trump'ın içerde yaşadığı sorunlar da bu kampanyada ABD'nin ne kadar güçlü bir liderlik sergileyeceği konusunda şüpheler doğuruyor. Bu tablo ışığında İran karşıtı bloğun harekete geçmek için aşırı bilendiğini ancak elinde imkânların sınırlı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ortadoğu'da yaşanan bu kutuplaşma Türkiye açısından hem riskler hem de fırsatları içeriyor. Türkiye açısından en büyük risk çatışmaların ve istikrarsızlığın büyümesi ve Türkiye'ye olası ekonomik ve güvenlik alanlarındaki sınır aşan olumsuz etkilerdir. Türkiye açısından ikinci risk unsuru Suriye'de İran kampının zayıflaması durumunda PKK'nın Suriye kolu YPG'nin daha güvenli bir ortama kavuşmasıdır. Zira YPG'nin ABD desteği ile elde ettiği geniş toprakları korumasının tek yolu Suriye rejimi güçlerinin bu topraklara bir daha dönmesine engel olacak koşulların oluşmasıdır. İran destekli

milis grupların hedef alınması durumunda Suriye ordusunun kara gücü zayıflayacak ve rejimin YPG üzerinde tehdit oluşturma potansiyeli azalacaktır. Bunun yanı sıra Suriye rejimi ve müttefikleri YPG'ye taviz vermeye daha açık hale gelecektir.

Ancak bölgede İran ve vekillerinin hedef alınmasının Türkiye açısından bazı fırsatlar yaratacağı da söylenebilir. Türkiye muhtemel bir kapışmada tarafsız bir pozisyon alacaktır. Ancak Türkiye pasif bir tarafsızlıktan ziyade aktif pozisyon alacak ve taraflar arasındaki sorunun askerî yollara başvurmadan çözümü için arabulucu rol üstlenecektir. Taraflar arasındaki gerginlik arttıkça her iki kamp açısından Türkiye'nin önemi artacak, Türkiye'yi yanında tutabilmek için bazı tavizler vermeye daha meyilli olacaklardır. Özellikle İran'ın üzerinde artan baskı nedeniyle Türkiye desteğini alabilmek için PKK ile mücadele, Suriye'de YPG konularında işbirliğine daha açık olması beklenebilir.

Türkiye'nin Ortadoğu'da etki kapasitesi sadece somut yapılabildikleri üzerinden hesaplanmamalıdır. Bazı durumlarda Türkiye'nin adım atmaması bile Ortadoğu'da güç mücadelesinde dengeleri kritik biçimde etkilemektedir. Bunun en güzel örneği Irak'ta Kürtlerin bağımsızlık referandumu sonrasında Türkiye'nin Kürt Bölgesel Yönetimi'nden desteğini çekmesinin yarattığı sonuçlardır. Dolayısıyla Türkiye'nin alacağı pozisyon İran-S. Arabistan rekabetinin sonucunun belirlenmesinde kritik önemde olacaktır. ○

ORSAM Araştırmacısı